

KANDIDAT

2010

PRØVE

EX-102 1 Examen facultatum humanioravariant

Emnekode	EX-102
Vurderingsform	Skriftlig eksamen
Starttid	31.05.2017 09:00
Sluttid	31.05.2017 14:00
Sensurfrist	23.06.2017 02:00
PDF opprettet	12.10.2018 09:14
Opprettet av	Digital Eksamen

☑ **EX-102 31/05-2017, generell informasjon**

Emnekode: EX-102

Emnenavn: Examen facultatum humanioravariant

Dato: 31/05-2017

Varighet: 09:00-14:00

Tillatte hjelpemidler: Ingen

Merknader: Både humanvitenskapelig og vitenskapsfilosofisk del skal besvares

 Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym.

Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?

Velg et alternativ

Ja

Nei

Besvart.

1 EX-102 31/05-2017 Humanvitenskapelig del

Besvar én og bare én av følgende tre oppgaver:

1 Fortell kort hvordan humaniora skiller seg fra naturvitenskapene og samfunnsvitenskapene. Skriv et forsvar for humaniora der du bruker argumenter fra Martha Nussbaum og Toril Mois tekster om humanioras betydning. Kom gjerne med egne innspill i debatten!

2 Forklar hva vi mener når vi sier at kjønn er en sosial konstruksjon? Gi eksempler fra forskningen til Margareth Mead og Judith Butler som presenteres i Lorenzen/Mühleisen. I hvilken grad er hver enkelt person, ifølge Butler, fri til å iscenesette sin individuelle kjønnsidentitet? Utdyp svaret.

3 Fagfeltet retorikk har endret seg lite siden antikken. Men hvordan skiller Aristoteles og Platons syn på retorikken seg fra hverandre? Gi eksempler på ulike samfunnsområder i dag der kunnskap om retorikk er viktige!

Skriv ditt svar her...

Oppgave 3:

- **Fagfeltet retorikk har endret seg lite siden antikken. Men hvordan skiller Aristoteles og Platons syn på retorikken seg fra hverandre?**
- **Gi eksempler på ulike samfunnsområder i dag der kunnskap om retorikk er viktig !**

Hvordan skiller Aristoteles og Platons syn på retorikken seg fra hverandre?

Platon og Aristoteles (som oftest sammen med Sokrates) regnes som de store filosofene fra antikken. De representerer også et skille fra tidligere tilnærminger til kunnskap og sannhet i antikken, i såpass stor grad at man gjerne snakker om en pre-sokratisk antikk som noe

fundamentalt annerledes enn hva Sokrates og hans elever og deres elever.

Før vi setter i gang med å gjøre rede for forskjellen mellom Platons og Aristoteles' syn på retorikk, kan det være nyttig å gjøre seg noen bemerkninger om Platons forhold til sin læremester, Sokrates.

For Sokrates selv skrev intet ned. Alt vi kjenner til av hans filosofi og tanker kommer fra Platons gjengivninger av dem, som oftest presentert i dialog-form (og vi ser allerede her hvor viktig retorikk, som ofte blir kalt "talekunst" på godt norsk, er for både Sokrates og hans elev). Platon og Sokrates er også nokså like i deres tanker, og ettersom det har vært vanskelig å finne andre historiske kilder som omtaler Sokrates enn hva vi har hos Platon (noe av det eneste vi har funnet er blant annet et teaterstykke som parodierer Sokrates), så er det mange som foreslår at Sokrates ikke engang har eksistert, men at han er en invensjon og et verktøy brukt av Platon for å fremme sin egen filosofi på en trygg måte som lot han ta en trygg avstand fra det kraftige kritikken Sokrates' filosofi gir til sine samtidige. Sokrates ble jo som kjent dømt til døden for sine "hedenske og ugudelige uttalelser" (skjønt implikasjonen er at dette bare var en unnskyldning for å straffe han for å ha tråkket på tærne til de mektige i samfunnet), og det er jo ikke uforståelig at en lignende skjebne var noe Platon selv gjerne skulle ha unngått, om han hadde en lignende frykt. Lignende tilfeller av litterære invensjoner for å unngå straff eller sensur er da heller ikke ukjent andre steder i historien heller. I opplysningstiden var det for eksempel veldig vanlig å skrive "romaner" eller "brev-romaner" (såkalte epistolære romaner) hvor det er litterære invensjoner (påstått reelle eller ikke) som kommer med kritikken, for å ta la forfatteren selv holde seg litt på avstand fra kritikken. I Montesquieus "Lettres Persanes" er det for eksempel en perser på tur rundt i Frankrike som kritiserer og latterliggjør normer, regler og samfunnsinstitusjoner og som gjør dette gjennom en brevutveksling med familie og bekjente hjemme i sitt eget land. Andre eksempler er å bruke andre land (reelle gjengivelser eller ikke) som substitutter for sitt eget land. Voltair og flere fra hans eget samfunn brukte for eksempel "La Turquie" som en stedfortreder for Frankrike, men en kritisk og nøye lesning av tekstene vil gjøre det tydelig at det selvsagt egentlig er sistnevnte som blir kritisert og ofte også latterliggjort. Poenget er altså at det kan være en så absolutt sannsynlig forklaring at Sokrates bare er Platons fiksjonelle stedfortreder. Det burde også sies, at for uten om å la forfatteren selv kunne ta en trygg avstand fra sin egne skriv, så har slik bruk av fiksjonelle stedfortredere (både for personer og samfunn) en annen viktig funksjon, nemlig å la leserne selv ta avstand. Man ser lettere feil hos andre og andres samfunn enn hos seg selv og sitt samfunn. Men ved å anerkjenne kritikken av den andre blir det også lettere å gjenkjenne eller å anerkjenne like feil og mangler hos seg selv. God skrivekunst (eller talekunst ("see what I did there?")) kan altså være et viktig verktøy i søken etter sannheten.

Men tilbake til Sokrates. Slik Platon representerer det, så ønsket Sokrates (eller kanskje snarere Platon selv) å ta et oppgjør med den løpske bruken av retorikk til de såkalte sofistene. Retorikk kan være et kjempenyttig og effektivt verktøy for å overtale folk, men den trenger ikke nødvendigvis å bli brukt for å overtale andre til å trekke riktige eller sanne slutninger. Sofistene, slik Platon beskriver dem, var retorikere / talekunstnere som mestret retorikken så godt at de kunne tale for en enhver sak, uavhengig av om de selv mente den var riktig eller ikke. En berømt retoriker og sofist fra dems egen tid var til og med så dyktig i talekunsten at han kunne holde "shows" - både til sin egen og andres underholdning - hvor han i første halvdel overbeviste sitt publikum om en gitt påstand, for så i andre halvdel å tale motsatt sak og overbevise dem om dét òg ! Dette er derimot en feil bruk av retorikk, slik Platon og Sokrates påstår. For retorikk burde være et verktøy, et middel i søken etter sannheten og ikke et mål i seg selv !

Og det er her Platons gjengivelser (eller "gjengivelser") av Sokrates kommer inn. Slik Platon forteller, så ble Sokrates inspirert til sitt filosofiske, sannhetssøkende prosjekt etter et besøk til orakelet i Delfi. Sokrates hadde spurt henne om hvem den viseste mannen i Athen var, og orakelet hadde svart at det var Sokrates selv ! [Merk: "selv" er mitt eget innskudd her, for slik det som oftest blir oversatt så svarer hun bare at det var Sokrates, og senere filosofer eller komikere har humoristisk foreslått at kanskje hun mente en annen Sokrates, men det er ikke relevant eller interessant akkurat i denne diskusjonen. Implikasjonen fra Platon er uansett at det var Sokrates "selv" det var snakk om]. Men Sokrates følte seg da slettes ikke så vis, og følte strengt tatt det åpenbart var mennesker som var mer kunnskapsrike og visere enn han selv, så han satte seg i fore å oppsøke de påstått viseste og klokeste menn i Athen for å diskutere med dem, og på den måten evt kunne finne ut om de var visere enn Sokrates eller ikke.

Gjennom sine samtaler (slik som gjengitt i tekster som "Gorgias") blir Sokrates fremstilt som først og fremst innstilt på å stille spørsmål. I diskusjoner om for eksempel hva å være dydig er, har Sokrates spurt sin samtalepartner om hvordan de definerer dydighet, for så å plukke fra hverandre definisjonen ved å stille utdypende spørsmål eller å påpeke problemer ved definisjonen. "Men dette er da bare eksempler på hva som skulle vært dydig, men ikke en utredning av hva dydighet faktisk er, er det ikke?" er et eksempel på hvordan hans metode kunne fungere. Målet til Sokrates

var å finne sannheten, men metoden var å se feil med hva andre påstod at den var, for så - gjennom å stille velformulerte og "prodding" spørsmål - å få hans samtalepartner til å innse sine egne feilslutninger selv! Gjennom å finne ut hva sannhet *ikke* er, så finner man da også noe ut om hva sannhet er på den måten? "Det eneste jeg vet er at jeg intet vet," har Sokrates uttalt, kanskje noe litt uærlig eller uautentisk, etter som han så absolutt prøvde seg på kunnskapsuttalelser selv.

Sokrates bruk av talekunst og overtalelseskunst blir altså et viktig verktøy i søken etter sannhet, både for han selv og hans elev (eller forfatter). Gjennom tale og vel plasserte og -formulerte spørsmål, oppdag selv og få andre til å innse og anerkjenne usannheter, og kom på den måten nærmere sannheten. Denne metodikken har gjerne senere blitt kalt for "Sokratisk Metode", og brukes aktivt innenfor flere fagfelt (skjønt gjerne i noe modifisert format) slik som terapi og læring.

Når sant skal sies, så er nå Aristoteles syn på retorikk ikke så alt for ulik Platons syn. Retorikk er et viktig verktøy i søken etter sannhet - i hvert fall når det gjelder å formulere og presentere hva man selv argumenterer for - men det er viktig å se Aristoteles syn på retorikk i kontekst av hans øvrige filosofi for å best forstå hvor forskjellene ligger.

For Aristoteles anerkjenner nok ikke retorikk som et primærverktøy i søken etter sannhet. Han skiller seg ut fra sine samtidige og førtidige ved at han var den (eller anerkjennes i hvert fall som den) første naturalisten. Aristoteles var den første som virkelig gikk ut og observerte og beskrev naturen, verden og samfunnet rundt seg i et forsøk på å forstå den bedre. Sådan blir retorikken mer et verktøy for å presentere eller å argumentere for sine funn bygget primært på observasjoner og tolkning av disse snarere enn omvendt. Sokrates og Platon brukte så absolutt eksempler og observasjoner i sin retorikk, men da som et hjelpemiddel eller verktøy for retorikken. Alle har som sagt et felles mål om å søke sannhet, men deres metoder og retorikkens plass i dem er der ulikhetene oppstår.

Eksempler på ulike samfunnsområder i dag der kunnskap om retorikk er viktig

Kunnskapsutveksling er av nødvendighet avhengig av en eller annen form for kommunikasjon, og skal dette gjøres på en god måte så kommer man ikke unna å også være avhengig av talekunst. Slikt sett så er retorikk noe som brukes i *alle* samfunnsområder, men om det er talekunsten som skal stå i sentrum eller om den sees på mer som et nødvendig og nyttig verktøy vil være avhengig av bruker og bruksområde. Så selv om alle egentlig bruker retorikk (om den så er god eller dårlig), så vil det altså variere om hvor viktig kunnskap om retorikk faktisk er. En samtale mellom f.eks. venner vil ikke ha de samme kravene eller forventningene til bruk av eller kunnskap om retorikk som en samtale mellom f.eks. to politikere. To vitenskapsmenn som utveksler funn og observasjoner er jo også avhengig av å kunne kommunisere sammen, men der forventes også empirien å tale for seg selv, og selv de gjerne kunne profitert på god kunnskap om retorikk for å sikre effektiv kommunikasjon og informasjonsutveksling, så er de avhengig av det i mindre grad enn to diplomater.

Politikk er kanskje det mest tydelige eksempelet på det førstnevnte. De fleste vil nå være enige i at politikk i hvert fall i en viss grad burde være rotet i sannhet, men det som er viktigst (eller i hvert fall det som er i fokus) er evnen til å kunne overtale og overbevise, for det er et budskap og/eller en ideologi en politiker gjerne representerer, og evnen til å formulere denne på en overtalende og overbevisende måte er nødvendig for å vinne stemmer og gjennom å vinne stemmer få makt slik at man kan gjøre sitt budskap og sine ideologiske mål til en realitet (eller i hvert fall forsøke å gjøre det). Det hender aldri (eller i hvert fall ytterst sjeldent) at politikere i debatt med andre politikere fra andre partier (på TV, i avis etc) ender opp med å endre mening. Poenget er ikke å overbevise den andre politikeren om at de selv har rett - ei heller å finne ut hvem som har rett - men å overbevise tilskuere eller -lyttere om at det er dem selv som taler sant. Også når politikere er i maktposisjon er retorikk og talekunst viktig for å lede og for å få andre til å utføre politikerens mål med effektivitet og overbevisning.

Diplomater er også avhengig av retorikk, for i betente situasjoner er det (ofte bokstavelig talt) livsviktig for diplomaten selv eller for andre at man er forsiktig med *hva* man sier og ikke sier og *hvordan* man sier det man sier. Diplomati blir som oftest ofte utført i personlige møter og samtaler med andre diplomater og politikere, og god talekunst er essensielt for å sikre gode relasjoner mellom land og statsledere. Diplomater brukes ofte i mediering mellom stridende parter, og en god evne til å kunne formulere seg selv og å hjelpe andre til å kunne snakke på en god og konstruktiv måte er en diplomats viktigste verktøy også her.

Man kan også si at læringsinstitusjoner og terapi er steder hvor god kunnskap om retorikk er viktig. Selvfølgelig er det kunnskap om mange andre ting som er viktig her som også blir viktig - kanskje i en makrønt større grad enn de to forrige eksemplene - men i læring er det viktig å presentere det som skal læres bort på en måte som blir forstått av elever og studenter, ellers finnes det ingen

læring. Innenfor pedagogikk har til og med en moderne versjon av sokratiske metode blitt nokså mye brukt i senere tid. Og i terapi så er selvsagt psykologisk eller psykiatrisk kunnskap om menneskesinnet og om sinnslidelser og om hvordan man kan overkomme dem viktig, men terapeuter er også avhengig av å kommunisere godt med sine pasienter, for å sikre en god forståelse av pasientens sinn og lidelse både for terapeuten og pasienten selv.

Besvart.

2 EX-102 31/05-2017 Vitenskapsfilosofisk del

Besvar én, og kun én, av følgende to oppgaver:

Oppgave 1: Redegjør for hypotetisk-deduktiv metode og forklar hvorfor vi ikke kan bevise i streng forstand en hypotese ved bruk av denne metoden.

Oppgave 2: Redegjør for minst to teorier om sannhet og nevne noen vanskeligheter knyttet til hver av teoriene.

Skriv ditt svar her...

Oppgave 1:

- Redegjør for hypotetisk-deduktiv metode.
- Forklar hvorfor vi ikke kan bevise i streng forstand en hypotese ved bruk av denne metoden.

Redegjør for hypotetisk-deduktiv metode (HDM):

En hypotese er et forslag på eller en gjetning om hvordan ting fungerer eller er, gjerne i form av en forklaringsmodell basert på og satt i kontekst med tidligere observasjoner og veletablerte teorier. HDM består i å finne måter å sette en hypotese og dens såkalte hjelpehypoteser på prøve for, å se gjennomføre for å se om hypotesen holder mål. Hjelpehypoteser kan være antakelser slik som at et målebeger måler korrekt, observasjoner hypotesen er ment å svare på er korrekte, etc.. Egentlig alle antakelser som hovedhypotesen er grunnet i, så det er gjerne vanskelig å ha full oversikt over alle hjelpehypoteser man opererer med, selv om mange av de mest sentrale gjerne vil være kjente.

Man kan gjerne si at man ønsker å forsøke å finne måter å motbevise en hypotese på, og om man ikke klarer det, så vil hypotesen mest sannsynlig være korrekt eller sann. Om man klarer å motbevise hypotesen, så må man tilbake til tegnebordet, men da også med mer informasjon som man kan bruke til å formulere en ny hypotese som man så kan teste ut igjen helt til man ser ut til å ende opp med en hypotese som holder mål.

En gitt hypotese kan f.eks. være at min venn vil sette pris på om jeg spanderer en is på ham, og hjelpehypoteser kan være at han liker is og setter pris på gaver, at jeg har en god forståelse av ham og hva han liker, samt at han ikke har endret sine oppfatninger siden jeg sist så han. Ved å faktisk kjøpe en is til han, for så å følge med på hans reaksjon vil jeg kunne bekrefte eller avkrefte min hovedhypotese. Bli han sur og kaster isen i bakken så var min opprinnelige hypotese sannsynligvis feil. Om han sier takk, men samtidig plutselig ser sur ut, så er i hvert fall noe galt med den. Men om han derimot smiler og ser glad ut (og kanskje også sier takk høyt) så har jeg da gode indikasjoner på at min hypotese var korrekt. Gjennom gjentatte kjøp av is til ham som alle gir samme positive og glade resultater, så kan jeg bli enda sikrere på at hypotesen og dens hjelpehypoteser var korrekt.

Et godt eksempel på god bruk av hypotetisk deduktiv metode fra den medisinske verden er historien Semmelweiss, en lege ved et universitetssykehus på kontinentet i tiden før bakterier og deres rolle i sykdomsutvikling var kjent. Sykehuset hadde en veldig høy barseldødelighet ved en av deres fødselsavdelinger, og det var ikke klart hva dette kom av. Semmelweiss mistenkte selv først at dette kunne komme av ting som fødselsstillinger, men endring i praksis så ikke ut til å hjelpe, så den hypotesen måtte forkastes. I Bjarne Brønnebos gjenfortelling av historien så mente Semmelweiss' kollegaer at det var på grunn av at utenlandske leger som jobbet på denne

fødselsklinikken som ar årsaken, for uskikkede og ulærde utlendinger var da ikke like gode som deres egne leger ! Men Semmelweiss var oppmerksom på at utlendinger jobbet også på andre fødselsklinikker på sykehuset, samt at pasientene til de lokale legene ved samme fødselsavdeling så ut til å ha like stor dødelighet hos sine pasienter, så denne hypotesen holdt heller ikke mål i Semmelweiss' øyne.

Det var først når en av Semmelweiss venner og kollegaer selv ble syk med lignende symptomer som de som døde i barsel at han ble oppmerksom på en bedre hypotese. Hans venns hender var illeluktende på grunn av likstoff, noe som i seg selv var mistenksomt, og obduksjonen avslørte likstoff også i kroppen til hans venn. Det var nemlig slik at mange av legene ved denne klinikken var studenter eller undervisere som gjerne drev å kuttet i lik i undervisningsøyemed, for så å gå direkte over til fødselsklinikken for å jobbe med fødsler uten å fjerne likstoff fra hendene. Semmelweiss gjettet at om man fjernet likstoff fra hendene, så ville også dødeligheten på fødselsklinikken gå ned, og forsøk på å vaske hendene i klorvann viste seg å gi gode resultater. Slik kunne Semmelweiss sin hypotese om likstoffs rolle i barseldødeligheten, for om likstoff ikke hadde noen rolle i den så ville heller ikke det å fjerne det fra hendene ha noen påvirkning på dødeligheten.

Forklar hvorfor vi ikke kan bevise i streng forstand en hypotese ved bruk av denne metoden:

La oss prøve å sette opp HDM litt matematisk. La oss kalle en gitt hovedhypotese for H og dens hjelpehypoteser for $h_1, h_2 \dots h_n$.

Altså vil en samlet hypotese "ligning" se slik ut:

Hypotese = $H + h_1 + h_2 \dots + h_n$

Ved å teste ut hypotesen så vil man utifra resultatet enten bekrefte eller avkrefte den. Ved å gjennomføre testen så mange ganger som det praktisk lar seg gjøre så vil man etterhvert bli sikrere i resultatet.

Men satt opp slik som over så er det lett å se hvordan en slik prosess vanskelig kan sies å være uten problemer. For om hypotesen ser ut til å avkrefte, så er det ikke alltid helt klart om det er hovedhypotesen H som er gal, eller om det er én eller flere av hjelpehypotesene som det er noe galt med. Kanskje H egentlig er korrekt, men målebegeret man brukte var unøyaktig (la oss kalle hjelpehypotesen om at begeret måler riktig for h_{16}), og eksperimentet ble derav gjennomført feil. Videre finjustering av eksperimentene kan hjelpe med å avsløre hvor en eventuell feil ligger (i dette eksempelet lå det ved h_{16} , ikke ved H), men ettersom det er vanskelig å være klar over alle hjelpehypotesene man opererer med så vil det i praksis være umulig å være helt 100% sikker på at konklusjonen er riktig eller gal.

Den andre veien kan også by på feiltolkninger. Kanskje er hovedhypotesen ukorrekt, men eksperimentene er ikke presise eller relevante nok til å avsløre det, og man ender opp med å tilsynelatende bekrefte en gal hypotese. Kanskje er det man tror er forklaringen på et gitt fenomen bare et resultat av en underliggende årsak og har ingen kausal relasjon til fenomenet man forsøker å forklare, men eksperimentene er ikke i stand til å avsløre dette, slik som David Hume påpeker med sitt "problem of induction". Vitenskapen er full av slike eksempler. Sir Isaac Newtons syn på tyngdekraften som en "kraft" (det ligger strengt tatt i navnet) som for materielle objekter til å tiltrekke hverandre - som lenge var den etablerte forklaringen - viste seg å være feil av senere hypoteser og teorier. Newton hadde snudd det hele på hodet, og Albert Einsteins modell på Special Relativity viste at det var snarere materielle objekters forvrengning av tid og rom som fikk dem til å påvirke hverandre. Tyngdekraften var altså ingen "kraft", men snarere en konsekvens av hvordan materielle objekter interagerer med tid og rom.

Noen hypoteser er også i praksis ufalsifiserbare, og derav også umulige å bevise eller å motbevise. Russells himmelske tekanne (selv om den strengt tatt var en parodi på religion) er et godt eksempel på dette. Det er i praksis umulig å kunne teste ut om en liten tekanne går i bane mellom to av vårt solsystems planeter, for vårt solsystem er for stort til å kunne lete overalt etter en liten tekanne langt der ute.

Empiri (bruk og tolkning av observasjoner, som HDM bygger på) bygger også på antakelsen om at fysikkens lover er konstante eller i hvert fall forutsigbare, og om dette ikke stemmer, så faller det hele sammen. I tillegg så er det hele basert på troen på at vi opererer med en faktisk virkelig verden (og f.eks. ikke en simulasjon eller illusjon etc.), og vi har ikke så langt noen løsning på det som innenfor filosofien kalles "the problem of hard sollipsism". Men alt dette gjør *ikke* at HDM og øvrig vitenskap og en tiltro til verden rundt oss ikke er rettferdiggjort. Selv lener jeg meg til to utsagn av Galileo Galilei (parafasert): "Måles det som måles kan og gjør målbart det som ikke kan

måles", og "la oss satse på den mest sannsynlige verden rundt oss".

Besvart.